

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

**ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМЕНІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ**

ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ

НАУКОВІ СТУДІЇ

ВИПУСК 14

МИКОЛАЇВ – 2015

Засновники видання:

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського Національної академії наук України

Видання засновано у 2008 р.

Свідоцтва про державну реєстрацію серія КВ № 14511-3482Р видано Міністерством юстиції України від 15.09.2008; серія КВ № 15567-4039ПР видано Міністерством юстиції України від 07.07.2009.

Збірник друкується як фахове видання, згідно з рекомендаціями ВАК (бюлетень № 1-05/2 від 10.03.2010)

Адреса редколегії:

вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003

Тел.: (0512) 76-55-99,
(050) 820-57-26,

факс: (0552) 46-51-94,
E-mail: avi@kma.mk.ua,
e.sinkevych@gmail.com

Головний редактор:

Сінкевич Євген Григорович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, директор науково-дослідного інституту «Полоністики» Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв).

Редакційна рада:

Клименко Леонід Павлович – доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Беглиця Володимир Петрович – доктор наук з державного управління, доцент, проректор з наукової роботи Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Маврін Олександр Олександрович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України (м. Київ);

Смолінський Александер – доктор історичних наук (dr hab.), професор Інституту історії та архівознавства Університету імені Миколая Коперніка в Торуні (Польща);

Срогош Тадеуш – доктор історичних наук (dr hab.), професор, завідувач кафедри методології історії та історіографії Академії імені Яна Длугоша в Ченстохові (Польща).

Редакційна колегія:

Багмет Михайло Олександрович – доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, проректор з науково-педагогічної роботи та питань розвитку, завідувач кафедри державної політики та менеджменту Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Колісніченко Анатолій Іванович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри політичних наук Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Котляр Юрій Вадимович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Тригуб Петро Микитович – доктор історичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Сінкевич Ірина Юрївна – заступник начальника відділу використання інформації документів Державного архіву Херсонської області – *відповідальний секретар редколегії наукового фахового збірника «Історичний архів. Наукові студії»*.

Рекомендовано до друку:

рішенням вченої ради Чорноморського державного університету імені Петра Могили від 05.03.2015, протокол № 7

рішенням вченої ради Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського Національної академії наук України від 26.02.2015, протокол № 2

1 90

Історичний архів. Наукові студії : Збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Вип. 14. – 228 с.

Збірник містить публікації історичних джерел, джерелознавчих та історіографічних досліджень, статей з актуальних проблем історії України та всесвітньої історії, міжнародних відносин, історії історичної науки, рецензії, повідомлення про наукові події та заходи.

Мова видання: українська, російська, польська, англійська.

Редколегія публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди їхніх авторів, зберігає стиль матеріалів, залишає за собою право скорочувати та редагувати тексти. Автор несе відповідальність за зміст статті, достовірність фактів, цитат, дат тощо. Друковані в інших виданнях матеріали до розгляду не приймаються. У разі передруку публікації посилання на «Історичний архів. Наукові студії» обов'язкове.

ISSN 2077-5709

© ЧДУ ім. Петра Могили, 2015

© Автори статей, 2015

УЯВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ ПРО ГАЛИЧИНУ останньої чверті XIX ст.

У статті висвітлюється уявлення українських діячів Наддніпрянщини про Галичину в останній чверті XIX ст. Особливу увагу звернуто на листування, спогади, періодику, наукові праці наддніпрянських діячів, що засвідчили усвідомлення національної єдності українських земель по обидва боки кордону між Російською та Австро-Угорською імперіями, брак інформації про край.

Ключові слова: українофіл, національний рух, діяльність, Галичина.

У сучасній українській історіографії викликає інтерес дослідження національного руху в XIX ст., що дало б змогу розкрити механізм і фактори формування української нації в європейському контексті. В українському варіанті особливістю національного відродження (модерного націотворення) було перебування етнічних українських («руських», «малоруських») земель під владою двох імперій – Російської, що охоплювала близько 85 % етнічної території, та Австро-Угорської. Характер відносин між українськими суспільствами (точніше, їхніми національними елітами) – одна з ключових проблем історії України [30, с. 497, 498]. Мало-дослідженою сторінкою є питання уявлення українських громадівців Наддніпрянщини про Галичину, зокрема в останній чверті XIX ст. Ця тема викликала зацікавленість дослідників [32; 38 *та ін.*], у т. ч. автора пропонованої статті [34-38], але й досі має наукову і суспільно-політичну актуальність.

Наддніпрянська інтелігенція після Емського указу 1876 р. шукала більш тісних зв'язків із Галичиною, де були кращі можливості для національного розвитку в умовах конституційно-парламентського устрою в Австро-Угорщині. Галичина в розумінні лідерів українського руху з Наддніпрянщини

повинна була відіграти роль своєрідного резервуару для збирання і зберігання загально-українських культурних надбань із надією, що антиукраїнські репресії царизму з часом будуть відмінені. Відомий діяч одеської громади М. Комаров у листі до О. Барвінського із сумом констатував, що «нам світ зав'язано! Тільки й світа, що з Вашої Галичини». Він закликав працювати «для нашої неньки цілокупної Русі-України» [24, арк. 35 зв.]. Отримуючи «листи з-за кордону», І. Стещенко переносився «рожевими думками в той благодатний куток нашої поетичної Русі, що приховала своє могутнє життя під Карпатами...» (лист до О. Барвінського в 1893 р.) [26, арк.8]. «Галичан треба шче доробити, – писав М. Драгоманов до київської «Старої громади» в кінці 1876 р. – І ви не повірите, скільки на возню з ними іде часу, і яка ця возня нудна... А тут треба усебічної і частої возні, іноді ньанчіньня чисто особистого» [1, с. 240]. У розвитку українофільства на галицькому ґрунті ключову роль відіграли наддніпрянські діячі П. Куліш, М. Драгоманов, В. Антонович, О. Кониський та ін.

Однак у 1880-ті рр. «відносини між Галичиною і Наддніпрянщиною вступили в період складних випробувань на міцність.

Участь наддніпрянців у національному русі невпинно відходила на другий план» [30, с. 140, 142]. Національний рух у Галичині за своїм розмахом, глибиною та ідейним наповненням випереджав Наддніпрянщину, що проявилось в здійснюваній народовцями на початку 80-х рр. концепції «органічної праці» для зміцнення власної підтримки в масах і нерідко породжувало особисті непорозуміння між українськими діячами обабіч Збруча. «Основні ідеї російського українофільства й галицького зовсім не однакові, – стверджував М. Драгоманов у листі до редакції львівської «Правди» 7 жовтня 1892 р. – Рішучих «одрубників», подібних до галицьких народовців, дуже мало» серед громадівців Наддніпрянщини [7, с. 403; 13, арк. 33]. Д. Дорошенко змушений був визнати, що львівські журнали, передусім «Зоря» і «Літературно-науковий вістник», стали для нього (як і для багатьох тогочасних громадівців) «за школу національної української свідомости. Вони відкрили мені новий світ». «З «Зорі» я довідався, – згадував він, – про українське життя в Галичині, про наші тамошні товариства, довідався про імена Франка і Грушевського, які стали «власителями» моїх дум» [6, с. 41]. Однак, приїхавши вперше до Львова в 1904 р., Д. Дорошенко був вражений відмінностями в суспільному житті галичан і наддніпрянців. Зокрема, це стосувалося неоднакового становища «в суспільстві жінки. Ми звикли в Росії і в Україні до свободніших, вільніших товариських відносин. [...] Не заімпонувала нам столиця галицької України й своїм зовнішнім виглядом. [...] Самий розмах київського життя..., все це давало в наших очах перевагу Києву» [6, с. 83, 84].

Однак різниця політичних режимів не посилила настрої до відчуження, навпаки, стала притягальним чинником між Галичиною і Великою Україною. У Галичині вбачалася месіанська роль щодо підросійської України, де не існувало політичних свобод [30, с. 142, 143]. На риторичне питання, чому «Галичина стала центром українського літературного

руху», І. Нечуй-Левицький (Баштовий) дав лаконічну відповідь: «Винна Росія, що не дає стати симь центромь» Києву, Харкову або Одесі, «силою виперла сей центръ зь України въ Галичину» [2, с. 34, 35]. М. Драгоманов переконував у пресі, що «несмотря на западное положение Галичины, самосознание ее общества идет толчками ... преимущественно из Малороссии» [8, с. 243]. Водночас російська преса констатувала брак інформації в імперії Романових про національне життя в Галичині. Так, журнал «Галицко-русскій вѣстник», що недовго виходив у Петербурзі 1894 р., в передмові до першого номера прямо заявляв: «Очень немногіе въ Россіи близко знакомы съ положеніемъ четырехъ почти миллионъ русскаго народа, подпавшаго волею судьбы подъ владычество Австро-Венгрии... Изрѣдка появляющіяся о ней отрывочныя свѣдѣнія въ русской печати заурядъ бывають неточны и сбивчивы...» [31, с. I]. Видавці декларували свою мету – «привлечь внимание русскаго общества къ Галичанамъ...» [31, с. 6].

Брак інформації про національний рух у Галичині засвідчує листування тогочасних діячів. В. Дорошенко згадував, що про становище Галичини мало хто знав «поза окремими одиницями», в російській пресі бракувало інформації про край [5, с. 197]. «Про Америку вдсятеро більше маємо вістей, ніж про Галичину!», – скаржився О. Кониський у листі до О. Барвінського 21 січня 1886 р., а 2 лютого того ж року з іронією написав, що навіть «про мормонів (мормонізм – релігія, створена в США. – *I.P.*) ми тепер більше відаємо, ніж про Галичину» [21, арк. 15 зв., 23]. Ситуація не змінилася через десять років, коли О. Кониський 17 (29) вересня 1895 р. відверто зауважив О. Барвінському: «Я майже нічого не відаю, що діється у Вас» [22, арк. 62]. І. Нечуй-Левицький писав В. Барвінському 4 січня 1880 р., що «в тутешніх газетах про Ваші (галицькі. – *I.P.*) діла нема нічого: або ніхто не пише про Ваші справи, або наші газети мало интересуються ними, ... останне буде правдивійше» [3, с. 104;

11, арк. 411, 414]. На думку І. Шрага, наддніпрянські діячі «мало знаєми з сучасними умовами і обставинами в Галичині...» (лист до О.Барвінського від 8 (20) вересня 1893 р.) [23, арк. 6]. Важкодоступною в Росії була творчість видатного західноукраїнського письменника І. Франка, що змушений був визнати А. Кримський. Він листовно скаржився з Москви, що Франкову збірку «З вершин і низин» «читав у переписі одного киянина, ... великої частини (поезій. – *I.P.*) ... не міг ні звідки дістати» [12, арк. 725-726].

Інтерес до галицької преси проявляли наддніпрянські громадівці, що різними шляхами отримували видання через австро-російський кордон. А. Кримський констатував у листі до редакції «Правди» 18 (30) квітня 1890 р., що українці «трохи що не байдужні» до періодики з Галичини, пояснював це кількома причинами. По-перше, цікавитися україномовними виданнями в Росії після Емського указу стало небезпечною справою («власні дивляться на передплатників ох як косо!»). По-друге, в галицькій пресі, зокрема в журналі «Зоря», була «якась неприхильність до Українців, висловлена, правда, не дуже виразно, але для нас доволі помітно». Галицькі часописи звертали порівняно незначну увагу на наддніпрянсько-український рух, невдоволення серед наддніпрянців викликав також етимологічний правопис у народовських виданнях. Як правило, передплачували «Зорю» та інші українські видання з Австро-Угорщини «найбільше студенти, а звісно, що студент людина вельми і вельми негрошовита». Для поширення галицьких видань у межах Російської імперії бракувало також елементарної інформації про часописи. А. Кримський переконував, що про львівську «Правду» на провінції багато хто й не чув і «не знає, яким способом можна її діставати» [25, арк. 2, 2 зв.].

Україномовні видання, що надсилалася в Росію нелегально, могли бути затримані на таможні. Одну з таких посилок затримала поліція в 1893 р., серед забороненої літератури було вилучено примірники народо-

вських часописів «Зоря», «Буковина», «Батьківщина» [39, арк. 14, 245]. В обхід Емського указу українська література, як правило, надходила «безпосередньо з Галичини поштою...», – писав В. Дорошенко. – Одна книжка розділювалася по кількох копертах (конвертах. – *I.P.*), а що деякі посилки пропадали, то ми звичайно діставали тільки якусь частину книжки, але через це вона не переставала бути для нас цікавою» [5, с. 198]. Журнал доводилося пересилати через кордон у вигляді листів, окремими аркушами в конвертах, в які цілий номер не вмещався. Подібна система, з одного боку, була обтяжливою для редакції, а з другого – частина відправлень до адресатів просто не доходила з вини цензури і пошти. С. Шелухін на схилі віку згадував, що «взагалі нам (наддніпрянцям. – *I.P.*) тяжко було знайомитися й мати зв'язки з галицькими авторами, бо їх творів у Росію не пускали». Зокрема, львівський журнал «Зоря» надсилався в конвертах, «як листи. Далеко не всі числа доходили до нас». Серед наддніпрянських діячів викликали невдоволення мовно-правописні розбіжності. «Нам було дуже неприємно, – писав С. Шелухін, – що «Зоря» друкується історичним (етимологічним, а не фонетичним. – *I.P.*) правописом..., і ми уперто писали «кулішівкою», але редакція переробляла твори «на галицький смак», особливо в лексиці [42, с. 265, 266].

У листуванні наддніпрянських діячів з галичанами містилися скарги на нерегулярність отримання україномовних видань. Так, М. Лисенко писав О. Барвінському 15 (27) травня 1889 р., що львівська «Правда» «страшенно губить на тому і цікавість утрачає» через те, що надходить нерегулярно. «При такій необачності й неакуратності у висильці далєбі й інтерес до видання у найщирішого патріота гасне», – наголошував він. І з сумом додавав: «... Як читати через десяте-п'яте, то краще й овсі не читати» [17, с. 186, 529]. Олена Пчілка писала редакції «Правди» 15 березня 1889 р.: «...Одержуєш їх (примірники «Зорі». – *I.P.*) через чверть

року, або й зовсім не одержуєш! Воліла би двічі заплатити, ніж таке терпіти» [27, арк. 4]. На думку письменниці, редакція мала більше дбати про своїх передплатників на Наддніпрянщині, бо, як писала в листі 10 листопада 1887 р., «єсть много осіб, котрі б, може, й пренумерували «Зорю», але, сидячи по кутках, навіть не знають про неї» [27, арк. 20]. Подібних прикладів невдоволення наддніпрянських діячів нерегулярністю отримання періодики з Галичини можна навести чимало.

Цензурні перешкоди в Російській імперії ускладнювали регулярні наддніпрянсько-галицькі контакти. Галицький вчений В. Гнатюк згадував, що «дістати українську книжку з Австрії в Росії не так легко». Висилка одного видання, за його словами, «тяглася місяцями, та й коштувала багато», не було взагалі певності, що конверт надійде до адресата, в ньому не виявлять «крамоли»: «Не один український письменник із Росії не бачив навіть свого твору, друкованого у Галичині» [16, с. 20]. І. Нечуй-Левицький писав В. Гнатюку в 1910 р., що не мав навіть деяких власних творів, надрукованих у Галичині, «нема навіть ні клаптика рукописів, бо я передавав у Галичину чорняки» [28, арк. 2 зв.]. Б. Грінченко радив галичанину К. Паньківському писати до нього більш обережно, «непевна фраза у листі може наробити клопоту, бо часом буває так, що листи у нас читають не ті самі, до кого їх адресовано». Автору доводилося з цим «уже мати клопіт...» (лист від 10 (22) грудня 1891 р.) [19, арк. 25]. Олена Пчілка просила К. Паньківського надсилати їй листи на вказану адресу на Волині, де була слабша цензура, тоді як у Києві «з листами із вашого міста Львова поводяться дуже вже нецеремонно... Мені ж все (листи. – *І.Р.*) буде передано...» [20, арк. 2]. Російські цензори «головно спілок не люблять», писала Леся Українка В. Гнатюку 10 травня 1899 р., порадивши проявляти обережність у листуванні [29, арк. 2].

Уявлення про Галичину дають свідчення наддніпрянських діячів. Так, у щоденнику київський громадivecь О. Кістяківський обсто-

ював аполітичну, суто культурницьку діяльність [14, т. 2, с. 485]. Він передплатував львівську газету «Діло» з 1883 р., за його словами, «прилежно ее читаю, ... слежу за политикою и делами галицких малороссов». На його думку, в краї існували дві «партії»: «москвофільська», органом якої було «Слово» (вона вбачала порятунок галичан у єднанні з Росією, «в принятии ими общерусского языка, в присоединении их к России») та «українофільська», що видавала часопис «Діло» [14, с. 414, 422]. О. Кістяківський вбачав у розвитку соціалізму на галицькому ґрунті заслугу М. Драгоманова, але вважав поширювані ним з еміграції гасла шкідливими для українського руху («в то время как Драгоманов радикальствует в Женеве ... из Киева изгоняются более умеренные деятели украинофильства») [14, с. 158]. Ознайомившись із народовською газетою «Діло» у Львові влітку 1880 р., О. Кістяківський записав у щоденнику: «...Интеллигенция русинская, даже считающая себя народною, мало развита умственно» [14, с. 208-209]. Він з радістю писав про активізацію національного руху галичан порівняно з 1871 р., коли вперше побував у Галичині, провів аналогію між наддніпрянськими громадівцями і народовцями, останні, за його висловом, «скромнее, проще, уже, но и грунтовитее, хотя с меньшим полетом» [14, с. 212]. Під час розмови з О. Барвінським він підтримав австрофільську орієнтацію в умовах репресивної політики Москви («деспотическая, завистливая, всепоглощающая и всепожирающая»), а з другого боку – прихильного ставлення австрійської влади до українського руху [14, с. 252].

О. Кістяківський був проїздом у Львові в середині 1882 р., де зустрівся з народовцями В. Барвінським, К. Сушкевичем та ін., побував на судовому процесі проти москвофільських діячів (О. Грабар та ін.). Він звернув увагу на важку боротьбу за національні права в Галичині, де «все захвачено поляками». Однак критичні оцінки москвофільства не перешкодили листуванню О. Кістяківського

«о галицийских делах» з Модестовим, про якого в щоденнику сказано: «Москвофил и приверженец руссификации» [14, т. 2, с. 374]. Отже, О. Кістяківський виявляв інтерес до Галичини як невід'ємної частини етнічних українських земель, мав контакти з прихильниками різних течій у національному таборі, але його симпатії були на боці галицького народовства, що було характерним для наддніпрянських громадівців. Він обстоював віру в майбутнє України («чтобы задушить украинофильскую идею, нужно задушить малороссийский народ. А разве это возможно?») [14, с. 393], критично ставився до галицького русофільства і соціалістичних ідей М. Драгоманова, однак не бачив перспективи розвитку українського руху без збереження єдності з Росією («нераздельность Малороссии с Великою Россиею»), що рано чи пізно стане «на дорогу политической свободы...» [14, с. 455].

Є. Чикаленко був представником молодшого покоління в громадівському русі, вступив до київської громади в 1900 р. [41, с. 90]. Він залучився до українського громадського життя ще з 1880-х рр. під час навчання в Харківському університеті. «...Батько діставав для нас із Львова «Дзвінок», – згадувала дочка Є. Чикаленка, – а пізніше давав також читати «Зорю», яку він діставав на чинось адресу в запечатаних ковертах (конвертах. – *І.Р.*) на тонесенькому папері, бо це було «нелегальною літературою». «Дзвінок» ми читали залюбки, а потім також і «Зорю» і помалу так звикли до «галичанської» мови...» [40, т. СІІ, с. 520]. Є. Чикаленко згадував про М. Комара (Комарова), одного з лідерів одеської громади, що «мав зв'язки з Галичиною... Раз у раз він подавав якісь нові відомости про здобутки в боротьбі Українців з Поляками, чого з російських газет не можна було вичитати...». Одеський громадівець критично ставився до М. Драгоманова і його прихильників на галицькому ґрунті, що «розбивають народовецький фронт, вносять своєю радикальною партією розбрат і тим ослаблюють боротьбу українського народу з

Поляками» [41, с. 9, 11]. Наддніпрянські громадівці в більшості прихильно ставилися до народовців у Галичині, засуджували діяльність місцевих радикалів-соціалістів під ідейним впливом М. Драгоманова.

Уявлення про Галичину як невід'ємну частину русько-українського простору давали праці наддніпрянських науковців. Вагомий внесок в усвідомлення національної єдності наддніпрянців і галичан, поряд з істориками (М. Костомаровим, В. Антоновичем, М. Драгомановим та ін.), зробили дослідники фольклору й мови. Зокрема, «малоросійсько-червоно-руський» словник Ф. Піскунова, що вийшов у Києві 1873 і 1882 рр. [33], містив понад 15 тис. слів, що були почерпнуті з опублікованих у Росії та Австро-Угорщині збірників народних пісень і творів нової української літератури. Вказавши на широку джерельну базу для словника, упорядник підсумував: «Южно-русскій языкъ ... не нарѣчіе происшедшее отъ искаженія русскаго языка, какъ это утверждаютъ круглые невѣжды, а самобытнній языкъ...», що складається з двох наріч – західного і східного («австрійско-украинское или червно-русское галицкое» та «руско-украинское или малоросійское»), різниця між ними «самая незначительная во всѣхъ отношеніяхъ» [33, с. I-III]. Схожі думки про єдність української мови обабіч Збруча обстоював М. Костомаров, що в «малоруському наріччі» вбачав три «піднаріччя»: поряд з «українським» і «поліським» на Наддніпрянщині, «карпато-русинське» в Галичині, а також на заході Поділля й Волині. Вони настільки близькі між собою, що, за словами історика, «книги, изданныя въ Малороссіи, читались какъ свои собственныя въ Галичинѣ, а изданныя въ Галичинѣ – въ Малороссіи» [15, с. 328].

Історію «Галицької Русі» з українських національних позицій висвітлював професор Київського університету В. Антонович у лекціях, конспект яких зберігається в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (м. Київ) [10]. Історик нелегально читав лекції для української молоді в середині

1880-х рр. [9, с. 31]. Характерно, що кількість студентів, які бажали прослухати лекційний курс з історії Галичини, за короткий час потроїлася (про це особисто від В. Антоновича довідався Г. Галаган) [4, с. 191]. Поштовх у розвитку національного руху місцевих русинів, вважав В. Антонович, дала революція 1848-1849 рр., коли галичани здобули більше, ніж «въ десятки лѣтъ прежде». Після поразки «весни народів» у Галичині виділилися дві «партії». Більш активними на перших порах були русофіли («русско-политическая партія»), що вважали можливим відродження своєї народності «только при посредствѣ Русскаго государства», мали на меті засвоїти «всѣ черты русской народности» [10, с. 278, 280, 283]. Однак насправді вони добре не знали ні російської літературної мови, ні галицького народного елементу, писали «язичієм», «особымъ жаргономъ, котораго не понимаетъ ни галицкій крестьянинъ, ни русскій литераторъ». У літературному відношенні ця «партія» «проявляетъ особенную бездарность и отсутствие общеевропейскаго развитія» [10, с. 284, 286]. Симпатії В. Антоновича були явно на боці народовців, що мали на меті «изучить народность на мѣстѣ, ... мѣстный оттѣнокъ народности возвести въ культуру и гражданскій элементъ». Народовці вводили простонародну мову в літературу, що суперечило поглядам русофілів, у боротьбі між собою обидві «партії» «страшно мелочны» [10, с. 283, 284, 286].

І. Лисяк-Рудницький писав, що імпульси для національного відродження в Галичину надходили з Наддніпрянщини, але «після того, як указ 1876 року заборонив усяку легальну українську діяльність у Росії, Галичина стала притулком для всього українського національного руху», що було «підбадьоренням і

зразком для наслідування...» [18, с. 159]. Уявлення про мовно-культурну та історичну єдність Наддніпрянщини з Галичиною давали публікації в журналі «Киевская старина» (з 1882 р.), але це питання є предметом окремого дослідження [34]. У програмі журналу, затвердженій у жовтні 1881 р., підкреслювалося важливе значення Києва в житті «южнорусского народа», що не переставав бути «средоточием духовной его жизни». За словами видавців, територія «от устьев Днепра до берегов Буга и Немана, до верховьев Сана (Сян – річка в Карпатах) и подножия Карпат, имеет одну с Киевом историю...». У програмі з сумом говорилося, що «Русь Галицкая и Угорская утрачены нами из виду с тех пор, как очутились они за кордоном» [32, с. 157-158].

Таким чином, Емський указ 1876 р., що мав чинність понад чверть століття (до першої російської революції 1905-1907 рр.), завдав тяжкого удару по українству на Наддніпрянщині. Наддніпрянські діячі виразно декларували свою лояльність до російського царизму, аполітизм, але не перестали цікавитися розвитком національного руху в Галичині, що розглядався як невід'ємна частина русько-українського простору. Царські заборони об'єктивно сприяли перенесенню центру української діяльності за межі Російської імперії, в Галичину, де запровадження конституційного устрою в імперії Габсбургів 1860–70-х рр. створило умови для вільного національного розвитку. В умовах масової неписьменності (на початку ХХ ст. дві третини дітей шкільного віку на Наддніпрянщині не ходили до школи) уявлення про Галичину серед місцевого простолюдю були спорадичними, неточними.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Михайла Драгоманова. – Т. 1 : Листування Київської старої громади з М. Драгомановим (1870–1895 рр.) / за ред. Р. Смаль-Стоцького. – Варшава, 1937. – 445 с.
2. Баштовий И. Украинство на літературныхъ позвахъ зъ Московщиною / И. Баштовий [І. Баштовий (Нечуй-Левицький)] / передрукъ зъ «Дѣла». – Львовъ, 1891. – 214 с.

3. Возняк М. З листування Івана Нечуя-Левицького з галичанами / Михайло Возняк // Науковий збірник за рік 1927. Записки Українського наукового товариства в Києві (тепер історичної секції Всеукраїнської академії наук). – Т. XXIV / за ред. М. Грушевського. – К., 1927. – С. 97–133.
4. До ківно-галицьких зв'язків початку 1870-х рр. (З щоденників Г. П. Галагана) / подав А. Степович // За сто літ. Матеріяли з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. – Х. ; К., 1930. – Кн. V. – С. 183–191.
5. Дорошенко В. Що знали на Полтавщині про Галичину у 80–90 рр. XIX в. / Володимир Дорошенко // Наша батьківщина. – Львів, 1937. – Ч. 9. – Вересень. – С. 195–201.
6. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 рр.) / Дмитро Дорошенко. – К., 2007. – 272 с.
7. Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. 1887–1895 / Михайло Драгоманов / видав І. Франко. – Львів, 1908. – 434 с.
8. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / Михайло Драгоманов. – К., 1970. – Т. 1 : Статті, розвідки. – 532 с.
9. Зашкільняк Л. Дослідження історії та культури Галичини в Україні / Леонід Зашкільняк // Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań / Praca zbiorowa pod redakcją A. Kawalec, W. Wierzbieńca, L. Zaskilniaka. Wstępem opatrzył J. Maternicki. – Rzeszów, 2011. – S. 28–42.
10. Історія Галицької Русі по лекціямъ В.Б.Антоновича. – Б.м., б.г. – 296 с.
11. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології, ф. 3 (Франко І.), од. зб. 1604, 340 арк.
12. Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології, ф. 3, од. зб. 1612, 507 арк.
13. Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології, ф. 3, од. зб. 3292, 141 арк.
14. Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874–1885) / Олександр Федорович Кістяківський : у 2 т. / упоряд. В. Шандра, М. Бутич, І. Глизь [та ін.]. – К., 1994. – Т. 1 : 1874–1879. – 648 с.; 1995. – Т. 2 : 1880–1885. – 584 с.
15. Костомаровъ Н. И. Украинфильство // Русская старина. – 1881. – Т. XXX, №2. – Февраль. – С. 319–332.
16. Коцюбинський М. Листи до Володимира Гнатюка (З передмовою і поясненнями В. Гнатюка) / Михайло Коцюбинський. – Львів, 1914. – 167 с.
17. Лисенко М. В. Листи / Микола Віталійович Лисенко / авт.-упоряд. Р. Скорульська. – К., 2004. – 680 с.
18. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії / І. Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2-х т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 145–171.
19. Львівська національна наукова бібліотека (далі – ЛННБУ) ім. Василя Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 1 (Бібліотека НТШ у Львові), оп. 1, од. зб. 499/1, 92 арк.
20. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 1, оп. 1, од. зб. 499/7, 2 арк.
21. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11 (Барвінські), од. зб. 1434, 48 арк.
22. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 1437, 70 арк.
23. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 2820, 17 арк.
24. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 4792, 42 арк.
25. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 4802, 43 арк.
26. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 4870, 20 арк.
27. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 29 (Возняк М.С.), од. зб. 640, 27 арк.
28. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 34 (Гнатюк В.), од. зб. 401, 2 арк.
29. ЛННБУ ім. Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф. 34, од. зб. 566, 12 арк.
30. Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 115–147.
31. Обращеніє къ читателямъ // Галицко-русскій вѣстникъ. Ежемѣсячный историко-литературный и политическій журналъ. – С. Пб., 1894. – №1. – Августъ. – С. 1–7.
32. Палієнко М. «Кіевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.) / М. Палієнко. – К., 2005. – 384 с.
33. Пискуновъ Ф.М. Малороссійско-червонорусскій словарь живаго и актоваго языка. – Изданіє 2-е, значительно дополненное. – К., 1882. – 304 + V с.
34. Райківський І. Галичина на сторінках журналу «Киевская старина» (1882–1906 рр.) / Ігор Райківський // Україна соборна : зб. наук. статей. – К., 2005. – Вип. 2, ч. III : Історична регіоналістика в контексті соборності України. – С. 167–177.
35. Райківський І. Я. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття : монографія / І. Я. Райківський. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012. – 932 с.

36. Райківський І. Питання національної єдності Наддніпрянщини і Галичини в ідейній спадщині українських громадівців останньої чверті XIX – початку XX ст. / Ігор Райківський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 20. – С. 3–16; 2012. – Вип. 22. – С. 21–35.
37. Райківський І. Уявлення наддніпрянських громадівців про Галичину та її населення (1860–1880-ті роки) / Ігор Райківський // Історія – ментальність – ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в XIX – першій половині XX століття: колективна монографія / за ред. Л.Зашкільняка, Й. Пісулінської, П. Серженги. – Львів, 2011. – С. 355–365.
38. Світленко С.І. Світ модерної України кінця XVIII – початку XX ст.: Зб. наук. праць / С.Світленко. – Дніпропетровськ, 2007. – 460 с.
39. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 419 (Прокурор одеської судової палати, м. Одеса), оп. 1, спр.1829, 250 арк.
40. Чикаленко Г. Матеріали до біографії Євгена Чикаленка (3 нагоди річниці смерті) / Ганна Чикаленко // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1930. – Т. СІ, кн. VI. – С. 510–523; Т. СІІ, кн. VII–VIII. – С. 631–642.
41. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907) / Євген Чикаленко. – Львів, 1925. – Ч. II. – 139 с.
42. Шелухин С. Українство 80-их років XIX в. і мої зносини з Ів. Франком / Сергій Шелухин // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1926. – Т. ХС, кн. VII–VIII. – Липень – серпень. – С. 260–281.

И. Я. Райковский,

*Прикарпатского национального университета
им. В. Стефаника, г. Ивано-Франковск, Украина*

**ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ
ПОДРОССИЙСКОЙ УКРАИНЫ О ГАЛИЦИИ последней четверти XIX в.**

В статье освещается представление украинских деятелей Приднепровья о Галиции в последней четверти XIX в. Особое внимание обращено на переписку, воспоминания, периодику, научные труды приднепровских деятелей, которые показали осознание национального единства украинских земель по обе стороны границы между Российской и Австро-Венгерской империями.

Ключевые слова: *украинофил, национальное движение, деятельность, Галиция.*

I. Raikivskyi,

Vasyl Stefanyk Subcarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

**THE CONCEPT OF PUBLIC FIGURES OF THE TO RUSSIA BELONGING
PART OF UKRAINE ABOUT GALICIA in last quarter of the nineteenth century**

The article deals with the ideas of the Naddnyprianska part of Ukraine leaders about Galicia in the last quarter of the nineteenth century. Particular attention is paid to the correspondence, memoirs, periodicals, scientific works of public figures from Naddnyprianska part of Ukraine, which proved awareness of National Unity of Ukrainian lands on both sides of the border between the Russian and Austro-Hungarian empires, lack of information about the region.

Keywords: *ukrainophile, national movement, activity, Galicia.*

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, проф.;*
Котляр Ю. В., д-р іст. наук, проф.